

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 336.63

*В. Б. Тропіна,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ*

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

*V. B. Tropina,
Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance,
Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv*

FINANCIAL RESOURCES OF THE HOUSEHOLDS IN THE STRUCTURE OF NATIONAL INVESTMENT POTENTIAL

У статті проаналізовано теоретичні підходи щодо визначення інвестиційного потенціалу. Встановлено, що в системі понять, які характеризують інвестиційний процес, інвестиційний потенціал є ресурсною характеристикою, яка відображає цей процес з боку його можливостей. Визначена роль фінансових ресурсів домогосподарств у формуванні національного інвестиційного потенціалу. Виявлено основні причини низької інвестиційної активності населення за сучасних умов соціально-економічного розвитку України. Запропоновано практичні рекомендації щодо створення необхідних умов для збільшення інвестиційної складової фінансових ресурсів домогосподарств та її використання для нарощування і ефективного реалізації інвестиційного потенціалу держави.

Theoretical approaches concerning definition of investment potential are analyzed in proposed article. It is defined that investment potential is a resource characteristic in the system of notions that characterize investment process and reflects this process in aspect of its capabilities. The role of financial resources of households in the formation of national investment potential is defined. It is revealed main reasons for low investment activity of the population in modern conditions of socio-economic development of Ukraine. Practical recommendations for creation of necessary conditions for increasing of investment component of the financial resources of households and its usage for increasing and effective implementation of the investment potential of a state are proposed.

Ключові слова: домогосподарства, заощадження, інвестиції, інвестиційний потенціал, фінанси домогосподарств.

Keywords: households, savings, investments, investment potential, finance of households.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки актуальною проблемою є формування та реалізація національного інвестиційного потенціалу як одного з дієвих важелів підвищення рівня конкурентоспроможності економіки України та її соціально-економічного зростання.

Незважаючи на вже зроблені певні кроки щодо розвитку вітчизняної системи державного регулювання інвестиційної діяльності, спостерігається відсутність системної державної інвестиційної політики та недостатня обґрунтованість її основних напрямів. Зокрема, необхідно зосередити увагу на використанні, насамперед, внутрішніх можливостей країни щодо мобілізації наявних і потенційних джерел фінансових ресурсів і створенні умов для їхнього ефективного використання в інвестиційному процесі.

В Україні серед таких джерел слід назвати наявний значний нереалізований потенціал фінансових ресурсів домогосподарств. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів та враховуючи певні переваги цього джерела перед зовнішніми запозиченнями, залучення заощаджень фізичних осіб у національну економіку набуває особливої актуальності для активізації інноваційно-інвестиційного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх наукових праць, в яких досліджуються фінансові ресурси домогосподарств та їхній зв'язок з інвестиційними процесами на макrorівні, варто звернути увагу на роботи Т. Кізими, Л. Ключник, С. Носової, А. Рамського, В. Смесової та ін. Однак, незважаючи на значні наукові здобутки вчених у дослідженні зазначеної проблеми, актуальними залишаються питання щодо визначення напрямів і механізмів трансформації фінансових ресурсів домогосподарств у інвестиційні ресурси національної економіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є конкретизація поняття і структури інвестиційного потенціалу держави, а також дослідження ролі фінансових ресурсів домогосподарств у його нарощуванні та ефективній реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління інвестиційними процесами на будь-якому з рівнів господарювання передбачає аналіз їх поточного стану, виявлення факторів, що роблять на них вплив у сьогоденні і майбутньому, оцінку різних аспектів інвестиційної діяльності. Змістова складність, багатофакторність, стабільність та інші характеристики інвестиційного процесу викликали до життя безліч понять і категорій, які дозволяють здійснювати його науковий аналіз, розробляти заходи щодо удосконалення управління на різних рівнях господарської системи.

Такі важливі характеристики інвестицій, як інвестиційний потенціал, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат відносяться переважно до умов та факторів формування інвестиційних процесів. Цілі економічного аналізу і державного регулювання інвестицій створюють, з одного боку, необхідність розгляду цих відносно самостійних процесів і категорій зі своїми специфічними характеристиками і факторами формування. З іншого боку, системний підхід до інвестиційного процесу передбачає розгляд їх у взаємозв'язку, взаємовпливі. Але в цій статті поставлено завдання конкретизувати поняття і структуру саме інвестиційного

потенціалу, а також дослідити роль фінансових ресурсів домогосподарств у його формуванні.

У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення терміну «інвестиційний потенціал». Досить ґрунтовною є класифікація сучасних підходів до економічної сутності інвестиційного потенціалу, що запропонована В.Смєсовою, а саме: ресурсний (отождолення інвестиційного потенціалу з інвестиційними ресурсами, наявними в економіці); ефективний (визначення його як можливості досягнення результату від використання наявних ресурсів); експертний (взаємозв'язок його з інвестиційним кліматом та умовами для здійснення інвестицій); психологічний (наявність мотивів до заощадження та інвестування фінансових ресурсів або майна); політичний (формування державної підтримки та стимулювання до здійснення домогосподарствами інвестицій); інституціональний (задоволення попиту, сформованого через узагальнення опису економічного порядку – конвенцій, звичаїв, звичок, мислення і способу життя, - для добробуту домогосподарства) [1]. При цьому, як правомірно зазначає А. Рамський [2], слід звернути увагу на те, що виділення таких класифікаційних груп щодо визначення терміну «інвестиційний потенціал» є досить суб'єктивним та умовним, оскільки трактування окремих авторів поєднують різні підходи, наприклад, «ресурсний» та «ефективний підхід» [3, с.152].

Інші автори пропонують згрупувати існуючі підходи до розуміння інвестиційного потенціалу у чотири умовні групи: ресурсний підхід, який отримав найбільшого поширення і відображає різноманітні ресурси, які можуть бути використані безпосередньо в інвестиційній діяльності. Всередині цього підходу зберігаються, проте, різні думки з приводу того, які саме ресурси необхідно розглядати як інвестиційний потенціал; ресурсно-розширене трактування інвестиційного потенціалу спостерігається там, де до його складу включається широке коло елементів, які складають, по суті, більш широке поняття - «економічний потенціал»; звужений підхід, який поняття інвестиційного потенціалу зводить до внутрішніх ресурсів господарюючих суб'єктів; розширені трактуванням інвестиційного потенціалу, які як недостатньо конкретно відображають специфіку саме інвестиційного потенціалу і можуть бути застосовані до будь-яких інших можливостей, наприклад, економічного потенціалу в цілому, так і ті, що не проводять відмінності між поняттями, що характеризують різноманіття соціально-економічних, правових і політичних умов формування інвестиційних процесів у регіонах, галузях, економіці країни в цілому [4].

Різноманітність теоретичних підходів до аналізованого поняття і дискусійність їх висвітлення в науковій літературі призводять до того, що і в практичній діяльності застосовуються безліч різноманітних методик оцінки інвестиційного потенціалу. Вони використовуються різними рейтинговими агентствами, науковими журналами, регулюючими безрівними структурами.

Інвестиційний потенціал як самостійне в системі понять, що характеризують інвестиційний процес, є, на мою думку, перш за все, ресурсною характеристикою, яка покликана відобразити інвестиційний процес з боку його можливостей. Якщо розмірковувати щодо співвідношення понять «ресурси» і «потенціал», необхідно підкреслити таку особливість: ресурси можуть використовуватися як характеристика поточного процесу, а потенціал - категорія стратегічного аналізу. Крім того, хотілося б привернути увагу до багатомірності поняття «інвестиційний потенціал», яка робить можливим і необхідним – у контексті мети і завдань цієї статті, - розкрити його структуру за змістовними елементами.

Найбільш важливими складовими частинами інвестиційного потенціалу за змістовним елементом, на мій погляд, є такі: фінансовий потенціал (можливі для мобілізації грошові інвестиційні потоки, у тому числі фінансові ресурси домогосподарств); матеріально-речовий потенціал (наявність на ринку або власне виробництво матеріальних об'єктів, здатних бути використаними як основний капітал); інноваційний потенціал (нові науково-технічні ідеї і зразки, здатні втілитися в новій техніці і технології); людський потенціал (персонал підприємств та установ, зайнятий розробкою і впровадженням нових об'єктів, що належать до основного капіталу, розробкою та реалізацією інвестиційних проектів).

На сьогоднішній день через нестачу ресурсів на внутрішньому ринку України господарюючі суб'єкти та держава змушені їх залучати на зовнішніх ринках, що призводить до зростання зовнішнього державного та приватного боргу, який номінується у іноземній валюті, що є особливо небезпечним явищем за умов економічної кризи та суттєвих коливань валютних курсів. Виплати по таким боргам спрямовуються за кордон та працюють на економіку інших країн в той час, коли заощадження населення знецінюються через вплив інфляції та не приймають участі у фінансових відносинах. [5, С. 73]. У зв'язку з цим суттєво зростає роль домогосподарств як внутрішніх потенційних інвесторів.

Значення інвестиційного потенціалу домогосподарств підкреслює і той факт, що у переліку існуючих обмежень нарощування національного інвестиційного потенціалу левова частка припадає саме на обмежені можливості населення як потенційного інвестора, а саме: низький рівень оплати праці; суттєві деформації у структурі доходів населення; неадекватне трудовому внеску пенсійне забезпечення; низький рівень життя населення; несформованість у населення ментальності інвестора вітчизняної економіки; нерозвинутість парабанківських структур, які б забезпечували швидке залучення вільних коштів населення в національну економіку, здійснення значних заощаджень населенням поза межами банківської системи, в першу чергу, в силу її ненадійності. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі у звіті Global Competitiveness Report надійність українських банків у 2015 р. визнана найгіршою у світі. Її оцінили найнижчим показником – 140 із 140 [6].

В Україні заощадження домогосподарств до 2014 р. формувалися на достатньо високому рівні. Порівняльний аналіз різних країн світу за показником частки чистих заощаджень домогосподарств в обсязі наявних доходів вказує на важливе значення фінансових ресурсів населення для нарощування національного інвестиційного потенціалу в нашій країні (табл. 1).

Таблиця 1.
Чисті заощадження в обсязі наявних доходів домогосподарств, %

Країни	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015* І і II квартали
Україна	6,9	10,2	14,2	10,6	10,8	8,5	6,2	0,6
Австрія	11,5	11,2	8,9	6,7	7,4	6,6	6,7	6,7
Бельгія	11,5	13,2	9,9	8,4	9,6	9,9	10,1	10,1
Канада	4,0	5,3	4,3	4,4	5,0	5,2	5,0	5,1
Греція	4,8	6,8	6,2	5,1	5,9	3,9	5,2	6,0
Естонія	-4,1	4,7	4,4	6,0	-1,1	-0,5	0,3	0,1
Фінляндія	-0,3	4,2	3,6	1,3	0,9	1,0	2,1	1,7
Німеччина	11,5	10,9	10,9	10,4	10,3	10,0	9,9	9,7
Ірландія	3,7	9,8	7,0	5,6	5,2	5,1	5,0	5,2
Італія	8,5	7,1	4,9	4,3	3,6	4,9	5,2	5,1
Японія	0,4	2,4	2,0	2,7	1,3	0,9	0,6	0,6
Корея	2,7	4,9	4,7	3,9	3,9	5,1	5,2	5,3
Польща	-0,3	6,9	6,1	-0,2	2,6	-0,5	1,6	2,1
Словенія	8,6	8,0	6,1	5,2	4,7	7,2	7,2	7,4
США	5,0	6,1	5,6	5,7	5,6	4,5	4,1	4,0
Франція	15,6	16,4	15,9	16,1	15,6	15,6	15,7	15,6

Примітка: * - попередні дані;

Джерело: Складено автором за: Household saving rates – forecasts Percentage of disposable household income [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/household-saving-rates-forecasts_2074384x-table7 ;

Макроекономічні показники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/files/1-Macroeconomic_indicators.xls.

Збільшення частки чистих заощаджень у наявних доходах домогосподарств в Україні у післякризовий період (кінець 2009 р. та 2010-2012 рр.) відбувалося через результативність приросту фінансових активів, зменшення обсягу споживання, зростання наявного доходу окремих верств населення та сукупності інших чинників. У 2013 р. в Україні значення цього показника були вищим за дані 11 країн світу з 15-ти, представлених у табл. 1.

Погіршення політичної та відповідно економічної ситуації в Україні упродовж 2014 р. негативно позначилося на добробуті домогосподарств. Ймовірно у найближчий період буде значне скорочення частки чистих заощаджень у наявних доходах домогосподарств в Україні (що підтверджують показники за 2014-2015 рр.) внаслідок зменшення доходів, збільшення споживання на відновлення втраченого майна, вимушене переселення, лікування та реабілітації постраждалих, матеріальну допомогу іншим домогосподарствам тощо, а також переміщення окремими домогосподарствами активів у зарубіжні країни. Лише завершення

військового конфлікту та проведення економічних реформ може уповільнити економічний спад, відновити економічне зростання та сприяти збільшенню обсягів фінансових ресурсів домогосподарств як потужного внутрішнього джерела нарощування національного інвестиційного потенціалу.

Спадна динаміка заощаджень домогосподарств в Україні за останні роки не знімає з порядку денного питання розробки ефективного механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційний потенціал а потім в інвестиції. По-перше, на руках у населення все ще залишаються значні суми. За оцінками експертів Асоціації українських банків поза банківською системою перебуває 500-700 млрд грн. [7]. По-друге, створення необхідних умов в країні для формування інвестиційного потенціалу домогосподарств та його реалізація, в свою чергу, буде сприяти відновленню та стабілізації розвитку економіки.

Сучасна фінансова система має в розпорядженні велику кількість напрямів інвестування вільних грошових коштів населення, а саме: внесення коштів на депозит у банку; придбання цінних паперів (акцій, корпоративних облигацій, облигацій внутрішньої державної позики тощо); внесення коштів до статутного капіталу підприємств; участь у кредитній спілці; внесення коштів до інститутів спільного інвестування тощо [5, с.76]. Водночас, відсутність в Україні належного інвестиційного ринку; невиконання основними учасниками інвестиційного процесу покладених на них функцій; слабкість системи фінансових посередників; невисокий рівень отриманого доходу основними групами населення; значна частка споживчих витрат; розширення тіньового сектору економіки і необхідність легалізації таких доходів; слабе інформування домогосподарств у сфері інвестиційних можливостей і негативний досвід, отриманий у ході проведення першого етапу приватизації; недовіра до держави та національної валюти тощо перешкоджають ефективній реалізації вищезазначених напрямів перетворення заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал країни.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження показує, що в системі понять, які характеризують інвестиційний процес, інвестиційний потенціал перш за все є ресурсною характеристикою, яка покликана відобразити цей процес з боку його можливостей, що формуються як багатовимірна система. У сучасних реаліях вітчизняної економіки труднощі подальшого нарощування та ефективного використання інвестиційного потенціалу держави зумовлені цілою низкою причин. Найсуттєвішою серед них є обмежені можливості населення як потенційного інвестора в силу низького рівня життя населення країни, недовіри до держави та фінансових інститутів і, як наслідок, здійснення значних заощаджень населенням поза межами банківської системи.

У подальших дослідженнях доцільно поглибити аналіз фінансових ресурсів домогосподарств у контексті вирішення завдань щодо вдосконалення механізму формування, нарощування та ефективного використання національного інвестиційного потенціалу України.

Література.

1. Смесова В.Л. Відтворення інвестиційного потенціалу національної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. ; спец.08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / В.Л.Смесова. – Дніпропетровськ, 2009. – 19 с.
2. Рамський А.Ю. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки: Монографія. – К. : КНУТД, 2011. – 190 с.
3. Ключник Л.В. Інвестиційний потенціал регіону: теоретичні аспекти та оцінка / Л.В.Ключник // Економічні науки. – Серія «Регіональна економіка». Зб. наук. праць. Луцький національний технічний університет. – 2011. – Вип. 8 (31). Ч.1. – С. 150–161.
4. Безлепкина Н.В., Инвестиционный потенциал как многомерное явление: структура и факторы формирования [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.e-rej.ru/upload/iblock/562/562f01c778853e6456812bc7a1c1264e.pdf>.
5. Носова С. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / С. Носова / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 2(167). – С. 73-80.
6. Global Competitiveness Report 2015-2016. World Economic Forum [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/andrewwilliamsjr/global-competitiveness-report-20152016-world-economic-forum>.
7. Коли українці понесуть гроші в банки [Електронний ресурс] [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=9726&menu=119&Itemid=113.

References.

1. Smiesova, V. L. (2009), "Reproduction of the national investment potential", Ph.D. Thesis, Economics and the history of economic thought, National Mining University, Dnipropetrovsk, Ukraine.
2. Ramskyi, A. Y. (2014), *Zaoshchadzhennia naseleennia yak investytsiyniy resurs ekonomiky* [The savings of the population as an investment resource of economy]. Un-t im. B. Grinchenka, Kyiv, Ukraine.
3. Kliuchnyk, L.V. (2011), "Investytsiyniy potentsial region: teoretychni aspekty ta otsinka", *Ekonomichni nauky*, vol. 8(31), pp. 150-161.
4. Bezlepkina, N.V. "Investicionnyj potentsial kak mnogomernoe javlenie: struktura i faktory formirovaniya", available at: <http://www.e-rej.ru/upload/iblock/562/562f01c778853e6456812bc7a1c1264e.pdf>.
5. Nosova, E. (2015), "Household savings as a Source of investment resources in Ukraine", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 2 (167), pp. 73-80.
6. "Global Competitiveness Report 2015-2016", World Economic Forum, available at: <http://www.slideshare.net/andrewwilliamsjr/global-competitiveness-report-20152016-world-economic-forum>.
7. "Koly ukraintsi ponesut' groshi v banky", available at: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=9726&menu=119&Itemid=113.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"